

Hızır Bey Arastası ve Hamamı – Kırklareli

Kırklareli önemli bir zirai merkez özelliğini sürdürmektedir. Şehirde sanayi kuruluşu olarak ana maddesini tarımsal ürünlerden alan sanayi kolları (peynir ve ayçiçek yağı imalâthâneleri, yem üretimi, mübâdeleden önceki önemini yitirmiş olan şarapçılık vb.) sayılabilir. Ticaretin gelişmesinde 1971'de açılan, Bulgaristan'la ve onun aracılığıyla Romanya ile ilişkiyi sağlayan Dereköy sınır kapısının etkisi sezilebilmektedir (bu kapıdan 1996 yılında toplam 218.816 kişi ve 25.621 araç giriş yapmış, 21.719 araç da çıkmıştır).

Şehirde başlıca tarihî eserler olarak 1383 tarihli Hızır Bey Külliyesi (cami, hamam ve arasta), Emin Ali Çelebi tarafından yaptırılan Kadı Camii (1577), Güllâbi Ahmed Paşa tarafından yaptırılan Beyazıt Camii (1593 tarihli bu cami Paşa Camii olarak da bilinir), Karakaş Hacı Mehmed Camii (1628 tarihli bu cami 1960'taki onarımından sonra orijinalliğini tamamen yitirmiştir), Karaca İbrâhim Bey'in yaptırdığı Kapan Camii ve Gümrük Hanı ile (1640) Kapan Çeşmesi (1771), Kayyumoğlu Çeşmesi (1769), Kadı Çeşmesi (1568) gibi çeşmeler sayılabilir.

Kırklareli şehrinin merkez olduğu Kırklareli ili Edirne, Tekirdağ illeri, ayrıca Bulgaristan topraklarıyla çevrilmiştir. Doğudan da Karadeniz'le sınırlanmıştır. Merkez ilçeden başka Babaeski, Demirköy, Kofçaz, Lüleburgaz, Pehlivan köyü, Pınarhisar ve Vize adlı yedi ilçeye ayrılır. 6278 km² genişliğindeki Kırklareli ilinin sınırları içinde 2000 nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre 328.461 kişi yaşıyordu. Nüfus yoğunluğu da elli iki idi.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2001 yılı istatistiklerine göre Kırklareli'nde il ve ilçe merkezlerinde altmış bir, kasabalarda otuz iki ve köylerde 188 olmak üzere toplam 281 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı on dokuzdur.

BİBLİYOGRAFYA :

Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi: 1608-1619 (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1964, s. 3; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 79-80; Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım* (nşr. Süheyl İzzet Furğaç), İstanbul 1992, I, 47, 127, 154; Arif Müfid Mansel, *Trakya'nın Kültür ve Tarihi*, İstanbul 1938, s. 24, 25, 26, 30, 31, 37, 43, 45; *Belediyeler Yılığ* II, Ankara 1949, s. 600; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, bk. İndeks; a.mlf., "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti, Livâları, Şehir ve Kasabaları", *TTK Belleten*, XX/78 (1956), s. 255, 269; Nazif Karaçam, *Bütün Yönleri ile Kırklareli ve İlçeleri*, İstanbul 1970; a.mlf., *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli 1995; Hans-Jürgen Kornumpf, *Die Territorialverwaltung im östlichen Teil der Europäischen Türkei*, Freiburg 1976, s. 153, 155, 293-294; Besim Darkot – Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 98, 107, 108; Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele*, Ankara 1987, I, 377, 379; Oya Esin Kaymaz, *Kırklareli Şehri* (yüksek lisans tezi, 1994). İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ahmet Ardel – Erol Tümer-ekin, "Trakya'da Coğrafi Müşahedeler", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 15-16, İstanbul 1956, s. 11-12; İsmail Eren, "Rücer Yosif Boşkovciç'in 1762 Tarihli İstanbul-Lehistan Seyahatine Ait Hatıra Defteri", *TD*, sy. 16 (1962), s. 98-99; Özcan Mert, "Kırklareli Kitabeleri", a.e., sy. 25 (1971), s. 155-162; L. Inciçyan, "Osmanlı Rumelisinin Tarihi ve Coğrafyası" (trc. H. D. Andreasyan), *GDAAD*, sy. 4-5 (1976), s. 136-137; Ahmet Ardel, "Kırklareli", *İA*, VI, 762-764; Cengiz Orhonlu, "Kırık Kilise", *EP* (Fr.), V, 146.

METİN TUNCEL

KIRKPINAR

Geleneksel olarak güreş müsabakalarının yapıldığı, Edirne yakınlarında bugün Yunanistan sınırları içinde kalan bir yer (bk. GÜREŞ).

KIRMA

(bk. ŞİKESTE).

KIRŞEHİR

İç Anadolu'da şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Kızılırmak'a ulaşan güney-kuzey doğrultulu Kılıçözü suyu vadisi boyunda denizden yaklaşık 990 m. yükseklikte yer alır. Selçuklular döneminden itibaren bilinen adı Kırşehri'dir. Türkçe olan bu ad şehre kurulduğu yer ve çevrenin tabii özelliğinden dolayı verilmiştir. Bu dönemlerde aynı zamanda Gülşehri adıyla da anılmıştır. Elvan Çelebi, ilim ve tasavvuf erbabı babası Âşık Paşa'nın şehre gelip yerleşmesiyle burasının âdeta bir gül bah-

çesine döndüğüne (*Menâkıbü'l-kudsiyye*, s. 102) ve dolayısıyla Gülşehri adının verilmesinde bu özelliğin rol oynadığına işaret eder. İlhanlı ve Osmanlı kaynaklarında genellikle Kırşehri adıyla geçen şehir, muhtemelen halk ağzındaki söylenişe uygun olarak Cumhuriyet döneminde Kırşehir biçimini almıştır.

Tarih. Kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte şehrin ortasında yer alan ve "Kale" denilen yığma höyüğün mevcudiyeti buranın eski bir yerleşim yeri olduğunu gösterir. Ancak bu yığma tepede herhangi bir arkeolojik bulguya rastlanmadığından şehrin eski dönemlerine ait ileri sürülen görüşler bir farazyeden öteye geçmemektedir. İlk Tunç çağının (milattan önce 3300-1900/1800) izlerine rastlanan ve sırasıyla Hitit, Frig, Pers, Makedonya, Kapadokya kralları, Romalılar ve Bizanslılar'ın idaresi altına giren yörede Kırşehir'in ne zaman ortaya çıktığı ve daha sonra Türkler'in hâkimiyetine geçtiğinde var olup olmadığı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Şehre dair ilk bilgiler XII. yüzyılda ortaya çıkar. Bu dönemde Selçuklular ve Anadolu'daki bazı beylikler arasında birkaç defa el değiştirdi. Bir ara Dânişmendliler'in eline geçen şehir, Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıcarşan döneminde Dânişmendli topraklarının Selçuklular'a ilhak edilmesiyle (1173) tekrar Selçuklular'ın idaresine geçti. Muhtemelen XIII. yüzyıl başlarında bir kale-şehir haline gelip siyasî önem kazandı. Nitekim 625'te (1228) Mengüçüklüler'in Erzincan-Kemah kolunu hâkimiyeti altına alan Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad, Şebinkarahisar'ı direniş göstermeksizin teslim eden Mengüçük hânedanından Muzaferüddin Muhammed b. Behram Şah'a Kırşehir'i dirlik olarak vermişti. Muzaferüddin Muhammed aile efradıyla birlikte Kırşehir'e geldi ve burada yaşadı. 1243 Köseadağ savaşından sonra Anadolu'nun Moğol-İlhanlı nüfuzuna girmeye başlamasının ardından Kırşehir'in daha çok Malya ovası tarafındaki kuzey bölgesiyle kuzey-batı tarafları göçebe Moğol gruplarının kışlak mahalli haline geldi. Bu arada Cacaoğlu Nüreddin Kırşehir emirliğine getirildi (659/1261). Anadolu Selçuklu Devleti'nin yavaş yavaş çözülmeye başladığı XIII. yüzyıl sonlarına doğru şehirde Moğol-İlhanlı hükümdarları adına para bastırıldı. Hamdullah Müstevfi, bu dönemlerde Kırşehir'i büyük imareleriyle güzel bir iklimi sahip bir şehir olarak nitelendirmekte ve 1336 yılında merkezî

Kırşehir'den bir görünüş

idareye giden vergi gelirini 57.000 dinar olarak vermektedir (*Nüzhetü'l-kulûb*, s. 99). XIV. yüzyıl ortalarında Eretna Beyliği'nin eline geçen şehir, Eretnaoğlu Mehmed Bey'in ölümünden (767/1366) sonraki iç karışıklıklar sırasında en fazla zarar gören yerlerden biri oldu. Ardından Sivas merkez olmak üzere bir devlet kuran Kadı Burhâneddin'in idaresine girdi (791/1389). Kadı Burhâneddin, Osmanlı ve Karamanoğulları sınır kesiminde yer alan şehrin surlarını tamir ettirdi. Timur'un Anadolu'ya ilk girişi sırasında Karamanoğulları tarafından yağma edilen şehir Kadı Burhâneddin'in ölümünden (800/1398) sonra Osmanlılar'ın eline geçti. Ankara Savaşı'nın (804/1402) ardından Timur tarafından Karamanoğulları'na verildi. Timur Anadolu'dan çekilirken başta Yozgat çevresi olmak üzere Kırşehir yöresindeki Moğol aşiret gruplarının önemli bir kısmını götürdü ve onlardan boşalan yaylak ve kırsal mahallerine Dulkadiroğulları'na mensup konar göçer Türkmen grupları gelmeye başladı. Bu durum Kırşehir'in Dulkadiroğulları'nın idaresine girmesinde önemli rol oynadı. Kırşehir'de Dulkadir hânedanı mensupları yöneticilik yaptılar. Fâtih Sultan Mehmed döneminde Dulkadiroğlu Alâüddeve Bozkurt Bey Kırşehir'de bulunmaktaydı. Şehir muhtemelen Fâtih'in hükümdarlığının son yıllarında kesin olarak Osmanlı idaresine girdi. Osmanlı idaresinin ilk yıllarında Alâüddeve Bey'in haslarına dokunulmamıştı.

Kırşehir ve yöresinde Osmanlı hâkimiyeti altında önemli bir olay cereyan etmedi. Ancak XVI. yüzyılın ortalarından itibaren suhte ve Celâlî hareketlerinden kısmen etkilendi. XVII. yüzyılın başlarında Tavail Ahmed adlı Celâlî reisiyle kardeşi etrafına topladığı adamlarıyla şehri ve yöresini yağma etmişti. Bu olaylar sırasın-

da halkın bir kısmı yerini terketmek zorunda kaldı. Bundan sonra ciddi bir olayın meydana gelmediği Kırşehir, Sivas ve Erzurum kongrelerinin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın geldiği (24 Aralık 1919), büyük bir coşkuyla karşılandığı ve Millî Mücadele öncesinde önemli görüşmeler yaptığı yerlerden biri oldu.

Fizikî, Sosyoekonomik ve Kültürel Yapı. Kırşehir'de eski bir yerleşim ünitesinin işareti olarak Kale adıyla bilinen bir höyük olmasına rağmen âbide ve kitâbe-lerden buranın bir şehir halinde ortaya çıkışının Anadolu Selçuklu Devleti döneminde olduğu ve nüfus, fizikî yapı ile mimari eserler yönünden büyük bir gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde inşa edilen zâviye, medrese, cami, mescid ve türbe gibi eserler, şehrin fizikî olarak Kılıçöz'ünün meydana getirdiği düzlüğe ve Kale merkez olmak üzere doğu, kuzey ve kuzeybatı istikametine doğru yayıldığını gösterir. 670 (1272) tarihli Cacaoğlu Nüreddin'in vakfiyesinde Cemâleddin Mûsâ, Muhtesib Esed ve Haffâf Rûzbe gibi mahalle adlarına rastlanması (Temir, s. 34, 36, 112-113) ve 697 (1298) tarihli Şeyh

Süleyman Türkmânî vakfiyesinde Melik Hatun mahallesi adının geçmesi (Tarım, *Kırşehir Tarihi*, s. 697) şehrin gelişme durumu hakkında önemli ipuçları sağlar. Buna karşılık Osmanlı idaresinin ilk yılları olan 890 (1485) yılına ait tahrirde hiçbir mahalle kaydının yer almaması, şehrin Eretnaoğulları, Kadı Burhâneddin Ahmed, Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki mücadelelerden nüfus yapısı ve fizikî durumu değiştirecek ölçüde etkilendiğini gösterir. Özellikle Osmanlı iskân siyaseti çerçevesinde şehirden Rumeli'ye kitleler halinde yapılan göçler de (meselâ Eski Zağra, Bolayır) bunun bir başka sebebi olmalıdır. 890'da (1485), kuruluşları Anadolu Selçuklu Devleti dönemine dayanan Ahî Evran, Âşık Paşa, Caca Bey, Şeyh Süleyman Türkmânî ve Şeyh Kaya gibi zâviye ve medreselerin kaydedilmiş olması ise fizikî bakımdan şehrin daha ziyade bu tesisler etrafında şekillendiğini düşündürür. 932 (1526) tarihli deftere göre Kırşehir'in toplam dokuz mahallesi vardı. Buradan şehrin fizikî bakımdan mahalleleşme sürecine 890'dan (1485), sonra tekrar girdiği anlaşılır. Bu mahalleler Cami, Nasuh (Hacı Nasuh) Mescidi, Yâkub Dede Mescidi, Sofular, Kuşdilli, Medrese (Caca Bey Medresesi), Ahî Evran, Âşık Paşa ve Kaya Şeyh adıyla bilinmekteydi. Nüfusça en kalabalık mahalleleri Nasuh Mescidi ve Ahî Evran, en az olanı ise Kaya Şeyh mahallesi oluşturuyordu.

992'de (1584) şehirdeki mahalle sayısı on yediye yükseldi. Bu durum şehrin XVI. yüzyıl süresince fizikî açıdan daha da geliştiğini gösterir. 1526-1584 yılları arasında teşkil edilen yeni mahalleler Yenice, Cedîd (Kayabaşı), Cedîd (Lala Camii), Ta-bağıl, Alaybeyi, Şeyh Süleyman Sofu, Cedîd (Kıllık) ve Şarkıyan adını taşımaktaydı. Bu mahallelerden Kayabaşı, Lala Camii

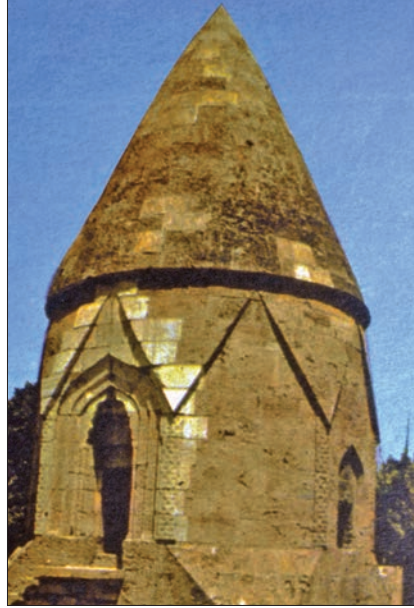

Ahî Evran Zâviyesi ve Türbesi ile yakın çevresinden bir görünüş

KIRŞEHİR

ve Killik'in mâruf adları yanında Cedîd adıyla da bilinmesi onların 992'den (1584) biraz önce ortaya çıkmış olduğunun göstergesidir. 1584'teki mahalleler arasında nüfusça kalabalık olanları Âşık Paşa ve Ahî Evran idi. En az nüfus ise Killik mahallesindeydi. Şehirdeki mahallelerin en önemli özelliği birçoğunun zâviye, cami, mescid, medrese gibi tesislerin etrafında kurulması ve onların adıyla bilinmesidir. Kırşehir 1250'de (1834) toplam yedi mahalleye sahipti (BA, *Temettüat Defteri*, nr. 795, s. 2-70). Şehrin artık temel ve merkezî yerleşim birimleri olan bu mahalleler Kayabaşı, Yenice, Kuşdilli, Âşık Paşa, Medrese, Ahî Evran ve Nasuh Dede adlarını taşımaktaydı. Bu tarihteki mahalle sayısının XVI. yüzyıl sonlarına göre bir hayli azalmasında, zamanla bazı kenar mahallelerin başka mahallelerle birleşmesinin ve XVII. yüzyıldaki Celâlî hareketleriyle tabii âfetlerin rolü olduğu düşünülebilir. 1256'daki (1840) mahalle sayısı ise 1834'ten sonra teşkil edildiği anlaşılan Güldiken mahallesiyse sekize yükselmişti (a.g.e., nr. 797, s. 2-20; nr. 798, s. 1-120). Bundan sonra şehrin fizikî bakımdan çok fazla bir değişikliğe uğramadığı anlaşılmaktadır. Ancak Cumhuriyet döneminde ve özellikle 1960'lardan sonra kamu ve mülkî binaların inşasıyla şehir yeni bir fizikî değişim yaşamıştır.

Kırşehir çevresi, Türkler'in Anadolu'ya geldiği erken dönemlerden itibaren yoğun bir Türk iskânına sahne oldu. Ancak şehrin bu dönemlerdeki nüfusuna dair kesin bir bilgi mevcut değildir. *Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi*, XIII. yüzyılın ortalarından sonra Kırşehir Emîri Cacaoğlu Nüreddin döneminde şehirde 18.000 hân halkının olduğunu belirtir (Fırdevs-i Rûmî, s. 191). Bu rakam dönemi için mübalağalı da olsa şehirde önemli bir nüfus birikimine işaret eder. Osmanlı idaresinin ilk yıllarında 1485'te şehrin 1000 civarında tamamı Türkler'den oluşan nüfusu vardı. Bu sayı 1584'te yaklaşık 5000'e yükselmişti. Toplam nüfusun 550'ye yakını konar göçer Yüzdepâre ve Hoca Yörükleri ile Esbkeşan (Atçeken) oymakları teşkil etmekteydi. Nüfusun 250'ye yakını ise muhtemelen Dulkadirli Ümerâsından Osman Mirza'ya mensuptu. Bu durum, nüfus artışında daha ziyade dışarıdan şehre gelip yerleşmelerin önemli rol oynadığının işareti olmalıdır. XVII ve XVIII. yüzyıllardaki nüfus durumu hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan şehrin 1834'te 4000 civarında nüfusu vardı. 1840'taki nüfus ise 5000'e yaklaşmıştı.

MELEK LAZİ KUMBETİ – KIRŞEHİR

Bunun XVI. yüzyıl sonlarındaki duruma paralellik göstermesi aradan geçen 250 yıllık zaman dilimi hesaba katıldığında durgun bir süreci işaret eder. XIX. yüzyıl sonlarında ise şehrin nüfusu 8500'e ulaşmıştı.

Kırşehir, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'daki şehirler arasında önemli bir ticarî ve ekonomik fonksiyona sahipti. Bunda şehrin hem Ahîliğin merkezi durumunda olmasının, hem de o dönemde doğu - batı ve güney - kuzey ana yolları üzerinde bulunmasının önemli rolü vardır. Nitekim bu faaliyetlerin bir göstergesi olarak Kırşehir emîri olan Cacaoğlu Nüreddin'in 1272 tarihli vakfiyesine yansıdığı kadarıyla şehirde bakkal, hayyât (terzi), kasap, haffâf (ayakkabıcı), neccâr (marangoz), saktâ (eskici), ketenci, helvacı, kassâr (çırpıcı), sekkâk (bıçakçı), bezzâz (bezci), ütâbî (kumaşçı, elbiseci), saraç gibi çeşitli meslek dallarıyla alâkâli birçok çarşıyla kuvvetli bir ihtimale göre çevredeki konar göçer Türkmenler'in gelmesiyle teşkil edilen ve Türkmenpazarı adıyla bilinen bir pazarın varlığı dikkati çeker (Temir, s. 23, 30-35, 40-41, 106-107, 111-113, 115). Ayrıca, Kırşehir'den güneye doğru o zamanki başşehir Konya'ya giden yolun Kızılırmak üzerinde muhtemelen eski ismi Tırtıklıköprü olan Kesikköprü'nün yanında Kırşehir Emîri Cacaoğlu Nüreddin ta-

rafından 667'de (1268-69) yaptırılan ve köprüye izâfeten Kesikköprü adıyla bilinen bir han veya kervansaray mevcuttu. Şehirdeki bu ekonomik canlılığın bir göstergesi olarak 697-738 (1297-1338) yılları arasında Kırşehir Darphânesi yoğun bir faaliyet içinde bulunmaktaydı (von Zambaur, s. 192, 210). Yaklaşık 1309 yıllarında İlhanlı merkezî idaresince şehirden toplanan gelirlerden muhtelif harcama kalemlerine yapılan havalelerin yekünü 29.000 dinardı (Felek Âlâ-yı Tebrîzî, s. 39-41; Remler, XIV [1985], s. 175). Bütün bunlar, şehrin Selçuklular Devleti döneminde ve özellikle XIII. yüzyıl ortalarından sonra hareketli bir ticarî ve ekonomik faaliyet içinde olduğuna delâlet eder. Kırşehir'in Osmanlı idaresine girmesinden sonra yapılan sayımlarda ticarî ve ekonomik hareketliliğin göstergesi olan çarşı veya pazarların kaydedilmediği görülür. Bu durum, XV. yüzyıl ortalarında bir sınır şehri olması ve tahribata uğramasıyla açıklanabilir. Osmanlı idaresinin ilk yılları olan 1485'te şehir halkının içinde ziraatla uğraşanların bulunduğu, ayrıca "cemâat-i ehl-i hırfet" adı altında altmış dokuz kişiden ibaret bir esnaf zümresinin varlığı tesbit edilmektedir (BA, *TD*, nr. 19, s. 279). Hangi mesleklerle uğraştıkları tam olarak belirlenemeyen bu az sayıdaki esnaf zümresi şehrin Osmanlı öncesi ticarî ve ekonomik faaliyetinin bir göstergesidir. 1584 yılında şehirde bir boyahane ile bir bezirhane mevcuttu. Bu ise 1485-1584 yılları arasında çok yavaş bir gelişmenin varlığına işaret eder. Bunda doğu - batı ve güney - kuzey istikametine doğru giden ticarî yolun giderek ehemmiyetini kaybetmesinin önemli rolü olmalıdır.

Şehrin Osmanlı döneminde ticarî ve ekonomik bakımdan en önemli özelliği, Ahîlik kurumunun kurucusu olarak kabul edilen Ahî Evran'ın burada bulunması ve dolayısıyla pek çok esnaf, sanatkâr ve ticaret zümresinin burası ile geleneksel bir bağlantı içinde olmasıydı. XIX. yüzyıl ortalarına doğru şehirdeki dükkân ve iş yeri sayısı 100'ün üzerindeydi. Bu dükkân ve iş yerleri, kalenin eteğinde ve daha ziyade bugün Uzunçarşı denilen yerle daha sonra ortadan kalkan Taşhan'da yoğunlaşmıştı. Bu dükkân ve iş yerleri arasında terzi, bezzâz, çuhadar, çulha, kılıcı, boğçacı gibi adlar altında doğrudan doğruya tekstil ve dokuma sanayii ile uğraşanların sayısı fazla idi. Bunu çilingir, kalaycı, demirci, kaynakçı, nalbant, nalçacı, zincirci gibi meslek dalları takip etmekteydi. Bunun yanında saraç, kürkçü, se-

merci ve papuççu gibi deri ve dericilik dallarında uğraşanlar da vardı. Ayrıca şehirde en az dört tane bezirhâne mevcuttu. Bundan başka Kırşehir'de halıcılık tarihî bir geçmişe sahipti.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde önemli bir kültür potansiyeline sahip olduğu anlaşılan Kırşehir'de birçok ilim adamı ve şair yaşamıştır. Bunlar arasında, özellikle Türkçe'nin Anadolu'da edebî bir dil durumuna gelmesinde önemli rol oynayan ve bu konuda eserler veren Aşık Paşa ve Gülşehri başta gelir. Yine burada söz konusu dönemden kalma birçok tarihî eser mevcuttur. Bunların içinde en eskilerden birini, muhtemelen Mengüçlüklüler'den Melik Muzafferüddin Muhammed b. Behram Şah tarafından 644 (1246) yılında yaptırılan ve daha sonra ortadan kalkan Melik Gazi Medresesi teşkil etmekteydi. Bu medresenin hemen yanında Melik Gazi'nin hanımı tarafından inşa ettirilen Melik Gazi Kümbeti bulunmaktadır. Şehirde bir diğer önemli medrese, 671'de (1272-73) Kırşehir Emîri Cacaoğlu Nûreddin'in yaptırdığı Caca Bey Medresesi'dir. Melik Gazi Kümbeti ile Caca Bey Medresesi arasında ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmeyen ve İlhanlılar zamanında darphâne olarak kullanılan Lala (Lâle) Camii mevcuttur. Şehirde

sanat tarihi yönü ağır basan ve daha önce bir zâviye müştemilâtına sahip olduğu anlaşılan eserlerden biri Aşık Paşa Türbesi'dir. Aynı şekilde Osmanlı döneminde bir zâviye müştemilâtına sahip olan ve çeşitli tarihlerde tamir edilen eserlerden bir diğeri Ahî Evran Zâviyesi ve Türbesi'dir. Bunun yanında şehrin imaret semtinde Şeyh Süleyman Türkmâni'ye ait bir türbe vardır. Kale olarak bilinen höyük üzerinde de Selçuklu Sultanı II. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan ve 1312'de (1894) yeniden inşa ettirilen Alâeddin Camii yer alır. Şehrin batısında Karakurt Kaplıcası'nın yanında ise Kalender Baba Türbesi vardır (bk. KARAKURT KÜLLİYESİ). Yine Kırşehir'in güney tarafında Yunus Emre'ye atfedilen bir türbe bulunmaktadır.

İdarî Yapı. Kırşehir, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde önemli bir idarî merkez durumundaydı. Osmanlı idaresinin ilk yılları olan 1485'te Kırşehir vilâyeti adı altında Rum eyaletine bağlı bulunuyordu. Buradaki vilâyet tabiri muayyen bir idarî bölgeyi karşılamak için kullanılmakta ve daha çok Osmanlı idaresinin yeni bir bölgedeki geçiş sürecini yansıtmaktaydı. Köylerin dışında kırsal kesimde önemli bir konar göçer unsur vardı. Varsak Türkmenleri adıyla bilinen bu unsurlar, daha çok Kırşehir'in kuzeyindeki Malya ovası ile kuzeybatı taraflarına doğru yayılmışlardı. Bunların cemaat veya bölük adı altındaki gruplarının sayısı 120 civarındaydı. Aralarında, daha sonraki yıllarda yerleşerek bugünkü Kaman kazasının vücut bulmasında önemli rol oynayacak olan Kaman adlı konar göçer bir grup da vardı. 1526 yıllarında Kırşehir, Rum eyaletinin sancakları arasında yer alan Bozok'a bağlı bir kaza durumundaydı. Muhtemelen bu yıllarda Bozok sancağının merkezi Kırşehir'di. Aynı tarihte kazada vergi mükellefi ve vergiden muaf olan erkek nüfusu top-

lam 9222 kişi idi. Köylerin sayısı ise ondu. Buna karşılık konar göçerler tarafından teşkil edilen 115 adet cemaat ve yirmi yedi adet bölük grubu vardı. Bunun yanında pek çoğu konar göçerler tarafından kullanılan ve sonradan onların yerleştikleri yerler haline gelecek olan kışlak sayısı altmış dört, konar göçer unsurların ziraat yaptığı mezraa sayısı 714'tü.

Kırşehir'in idarî bakımdan bir sancak haline gelmesi ancak 961'de (1554) gerçekleşti. Bu tarihte Bozok sancağından ayrılan Kırşehir müstakil bir sancak haline getirildi ve Karaman eyaletine bağlandı. 992'de (1584) sancağın başta merkez Kırşehir olmak üzere Hacibektaş, Süleymanlı, Konur, Günyüzü, Dinek, Keskin ve Çiçekdağı adlarıyla bilinen sekiz nahiyesi vardı. 1057'de (1647) sancağın Kırşehir merkez kazasından başka Dinekkeskin, Süleymanlı, Yüzdeciyan ile birlikte Hacibektaş ve Konur kazaları mevcuttu (BA, MAD, nr. 3882, s. 46-47). Buradaki Dinekkeskin kazası, daha önce zikredilen Dinek ve Keskin nahiyelerinin birleşmesiyle teşkil edilmişti.

Karaman eyaletine bağlı sancaklık statüsünü uzun süre devam ettiren Kırşehir, Tanzimat'ın ilânıyla birlikte oluşturulan ve 1842'de kaldırılan muhassıllık uygulaması esnasında Konya eyaletine bağlı kaldı. Bu uygulama ile ilgili kayıtlarda Kırşehir'in bir ara Niğde muhassıllığına bağlı olduğu, bir ara da muhassıllık haline getirildiği zikredilir (Çakır, s. 47, 241). 1867 Vilâyet Nizamnamesi'ne göre Konya vilâyetinin Niğde sancağına bağlı kaza idi. Daha sonra sancak haline getirildi. Konya vilâyetinden alınarak Ankara vilâyetine bağlandı. 1294'te (1877) sancağın merkez Kırşehir ile birlikte Avanos, Keskin ve Mecidiye (Çiçekdağı) adlı dört kazası vardı. 1892 yılında Kırşehir sancağı bu dört kazadan başka Hacibektaş ve Mucur nahiyelerine sahipti. 1914'te merkez Kırşehir

Aşık Paşa Türbesi'nin taçkapısı

Kesikköprü
Kervansarayı –
Kırşehir

KIRŞEHİR

hir kazası ile Mucur, Keskin, Mecidiye ve Avanos kazalarından ibaret olan Kırşehir sancağı 1919 yılında yine Ankara vilâyetinin sancakları arasında yer almaktaydı.

Kırşehir Cumhuriyet döneminde vilâyet merkezi oldu. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında şehirde daha ziyade inşaat, taş işleme, yontma atölyeleri, tarıma dayalı sanayi, makine ve maden işletmesiyle dokuma dalında geleneksel tarzda faaliyet gösteren küçük imalâthaneler mevcuttu. 1960'lardan sonra yem, bulgur, makarna, un, mantar, kireç, tuğla ve makine takımı alanında fabrikalar ve tesisler kurulmaya başlandı. Son zamanlarda ise en önemli sınaî tesis olarak Petlas Lastik Fabrikası ile şeker fabrikası hizmete açıldı. Bu tesislerin yanında şehirde Gazi Üniversitesi'ne bağlı Eğitim Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi ile bazı yüksek okullar bulunmaktadır. Nüfusu Cumhuriyet'in başlarında 12.745 (1927 sayımı) iken 2000 sayımının geçici sonuçlarına göre 88.105 oldu.

1925'te Kırşehir vilâyetine merkez Kırşehir kazası ile Mucur, Mecidiye ve Avanos kazalarıyla Kaman ve Hacıbektaş nahiyeleri bağlıydı. 1954 yılında Nevşehir'e bağlı kaza ve 1957 yılında tekrar vilâyet haline getirildi. Kırşehir şehrinin merkez olduğu Kırşehir ili Kırıkkale, Yozgat, Nevşehir, Aksaray ve Ankara illeriyle kuşatılmıştır. Merkez ilçeden başka Akçakent, Akpınar, Boztepe, Çiçekdağı, Kaman ve Mucur adlı altı ilçeye ayrılmıştır. 6352 km² genişliğindeki Kırşehir ilinin sınırları içinde 2000 nüfus sayımının geçici sonuçlarına göre 253.239 kişi yaşıyordu. Nüfus yoğunluğu ise kırk idi.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2001 yılı istatistiklerine göre Kırşehir'de il ve ilçe merkezlerinde 133, kasabalarda altmış iki ve köylerde 258 olmak üzere toplam 453 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı ise yetmiş üçtür.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 19, s. 279-338; nr. 998, s. 651-682; BA, MAD, nr. 3832, s. 46-47; BA, Temetüat Defteri, nr. 795, s. 2-70; nr. 797, s. 2-20; nr. 798, s. 1-120; TK, TD, nr. 139; Felek Âlâ-yı Tebrizî, *Kānūnū's-sa'āde* (nşr. Mirkamal Nabipour, *Die beiden persischen Leitfaden des Falak 'Âlâ-ye Tebrizi* içinde), Göttingen 1973, s. 39-41; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, I-II, bk. İndeks; Reşidüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Sevânihu'l-efkâr* (nşr. M. Takî Dânişpejûh), Tahran 1358/1979, s. 207; Aksarâyi, *Müsâmeretü'l-ahbâr* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, bk. Dizin; Müstevfi, *Nüzhetu'l-kulûb* (Strange), s. 99;

Elvan Çelebi, *Menâkıbü'l-kudsiyye*, s. 102; Esterâbâdî, *Bezüm ü Rezm* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1990, s. 93, 131, 358, 361-362, 367, 425; Firdevs-i Rûmî, *Manzûm Hacı Bektaş Veli Vilâyetnâmesi* (nşr. Bedri Noyan), Aydın 1986, s. 191; İbrahim İsmail, *Türkiye'nin Sihhi-i İçtimâ'î Coğrafyası, Kırşehir Vilâyeti*, İstanbul 1341/1925; Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar I*, Kırşehir 1938; a.mlf., *Tarihte Kırşehri-Gülşehri ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*, İstanbul 1948; Ahmet Temir, *Kırşehir Emiri Caca oğlu Nur el-Din'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara 1959; E. von Zambaur, *Die Münzprägungen des Islams* (nşr. P. Jaecel), Wiesbaden 1968, s. 192, 210; F. Taeschner, "Kırşehir, ein altes Kulturzentrum aus spät- und nachseldschukischer Zeit", *Necatî Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 577-592; İlhan Şahin, "Şeyh Süleyman-ı Türkmânî Zaviyesinin Vakıflarına Dair", *XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri: 1 Eylül 1984*, Ankara 1985, s. 57-63; a.mlf., "Osmanlı Devrinde Kırşehir'in Sosyal ve Demografik Tarihi (1485-1584)", *Türk Kültürü ve Ahilik, XXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri: 13-15 Eylül 1985*, İstanbul 1986, s. 227-233; a.mlf., "Osmanlı Devrinde Ahi Evran Zaviyesinin Hususiyetine Dair Bazı Mülâhazalar ve Vesikalar", *Ahilik ve Esnaf, Konferanslar ve Seminer*, İstanbul 1986, s. 159-174; a.mlf., "Kırşehir Tarihinin Bazı Meselelerine Dair", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri: 13-15 Ekim 1999*, Ankara 1999, s. 277-283; a.mlf., "Ahi Evrân Vakfiyesi ve Vakıflarına Dair", *MÛTAD*, sy. 1 (1985), s. 325-341; Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, Ankara 2000, bk. İndeks; Coşkun Çakır, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi*, İstanbul 2001, s. 47, 241; Ali Saim Ülgen, "Kırşehir'de Türk Eserleri", *VD*, II (1942), s. 253-261; Halim Bakı Kunter, "Kıtabelerimiz", a.e., II (1942), s. 431-436; W. Ruben, "Kırşehir'in Dikkatimizi Çeken San'at Âbideleri" (trc. A. İtil), *TTK Belleten*, XI/44 (1947), s. 603-640; XI/45 (1948), s. 173-193; M. Zamir, "Population Statistics of the Otoman Empire in 1914 and 1919", *MES*, XVII/1 (1981), s. 91, 102; Ph. Remler, "New Light on Economic History from Ilkhanid Accounting Manuals", *Sfr.*, XIV (1985), s. 157-177; Besim Darkot, "Kırşehir", *JA*, VI, 764-767; F. Taeschner, "Kırşehir", *EI²* (İng.), V, 172-173.

İLHAN ŞAHİN

KIRTAS

(bk. KÂĞIT).

KISAKÜREK, Necip Fazıl

(1905-1983)

Türk şairi, tiyatro yazarı
ve fikir adamı.

O ve Ben adlı otobiyografisinde kaydettiğine göre 25 Mayıs 1905'te İstanbul Çemberlitaş'ta cinayet mahkemesi reisliğinden emekli büyük babası Mehmed Hilmi Efendi'nin konağında doğdu. Baba-

sı Mekteb-i Hukuk mezunu ve bazı memuriyetlerde bulunmuş Abdülbâki Fâzıl Bey, annesi Mediha Hanım'dır. Baba tarafından Maraşlı olan Kısakürekoğulları ailesinin kökü Dulkadiroğulları'na dayanmaktadır. Asıl adı Ahmed Necip olan Necip Fazıl okuma yazmayı büyük babasından öğrendi. Çeşitli okullarda kesintili ve düzensiz bir öğrenim hayatı geçirdi. Önce Gedikpaşa'da bir Fransız, sonra aynı yerde bir Amerikan mektebinde, Büyükdere Emin Efendi mahalle mektebinde, Büyük Reşid Paşa Numune, Vaniköy Rehber-i İttihad mekteplerinde okuduktan sonra Heybeliada Numune Mektebi'nden mezun oldu. Aynı yıl Heybeliada Bahriye Mektebi'ne kaydoldu. Burada da beş yıl okudu, ancak diploma alamadan ayrıldı. 1921'de İstanbul Dârülfünunu Felsefe Şubesi'ne yazıldı. Bu öğrenimini de tamamlayamadan kazandığı devlet bursu ile felsefe tahsil için Paris'e gitti. Fakat Paris'te de düzenli bir öğrenci olamadı, kısmen sanat çevrelerinde bulduysa da kendini daha çok eğlenceye ve bohem hayatına verdi. Türkiye'ye dönüşünde İstanbul ve Anadolu'da bazı bankalarda memuriyet ve müfettişlik yaptı. Bir Fransız mektebinde, Ankara Devlet Konservatuarı'nda, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'nde ve Robert Kolej'i'de çeşitli dersler okuttu. Bu arada felsefe öğrenciliğinden beri girmiş olduğu basın çevresini daha çekici ve eser vermeye daha uygun bir ortam olarak gördüğünden 1942'den itibaren memuriyetlerini bırakıp geçimini yazılardan ve yayıncılıktan sağlayamaya başladı. Son yıllarına kadar *Büyük Doğu* dergisinin ve *Büyük Doğu* yayınlarının sahibi ve yazarı olduğu gibi bazı günlük gazetelerde fıkra ve makaleleri de yayımlanmaktaydı. Hemen tamamı *Büyük Doğu*'da olmak üzere kullandığı takma adları Ne-Fe-Ka, Hi-Ab-Kö, Ha-A-Ka, Adı

Necip Fazıl
Kısakürek
(Orhan
Okay
arşivi)